

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Александър Владимиров Шурбанов

за избора на доц. д-р Корнелия Димова Славова

за Професор по американска култура и литература

Доц. д-р Корнелия Славова е преподавател в Софийския университет от 1987 г. Нейната многогодишна интензивна научно-изследователска, преподавателска и популяризаторска дейност е съсредоточена върху проблематиката на съвременната американска драматургия, литература и култура. Специално място в тази дейност се отделя на изучаване репрезентациите на рода и проблемите на феминистиката в съвременната култура.

През 1999 Корнелия Славова получава докторска степен след успешна защита на дисертация на тема „The Gender Frontier in Sam Shepard’s and Marsha Norman’s Drama”, а през 2007 г. е избрана за доцент в конкурс, за който като хабилитационен труд е представила монографията „The Traumatic Re/Turn of History in Postmodern American Drama at the Turn of the 21st Century”. Тези две основни работи говорят за изострения и постоянен интерес на изследователката към най-новите явления в американската драма. Тя не се бои да оглежда развитията на жанра от ръба на вълната, без да изчаква тяхното уталожване и без да разчита на по-сигурните, утвърдени от времето оценки на критиката. Сама по себе си тази изследователска смелост и независимост е достойна за уважение. Забележително е, че резултатите от вече четвъртвековната научна дейност на Славова не са изгубили стойността си през изминалите години. Техният принос се е доказал и в национален, и в международен план.

Целта на настоящото обсъждане е да се огледа развитието на д-р Славова след придобиването на доцентско звание през 2007 г. Нека първо отбележим широкия спектър на нейната преподавателска дейност. В бакалавърския отдел на Катедрата по англицистика и американистика тя води лекционни курсове и семинарни занятия по Общество и култура на САЩ, Американската драма в киното и Американската популярна

култура. В различните програми на магистърския отдел от години предлага следния Постмодерна култура и литература, Културно разнообразие в американската драма, Род и популярна култура, Англоезична хуманитаристика и превод, Англо-американското идейно наследство, Популярна култура и глобализация, Методологически подходи към литературния текст (в екип), Репрезентации на рода: между локалното и глобалното.

Активно е участието ѝ в обмяната на идеи на международната научна област. Изнасяла е доклади на научни конференции и е чела публични лекции в редица университети. Общият брой на тези ѝ изяви е 70, като 27 от тях са осъществени през обсъжданите сега последни няколко години и се разпростират от България до Белгия, Унгария, Франция, Англия, Германия, Италия, Австрия, Швеция, Чехия, Холандия, Румъния, Турция и Канада. Участвала е в общо 13, предимно международни научно-изследователски проекта, 7 от които се падат отново на най-новия период.

Научните публикации, с които доц. д-р Корнелия Славова се явява на конкурса за професор, са 27. Те включват издаденото през 2014 г. като книга монографично изследване „Американската драма на българска сцена: театърът като превод на култури“; съставеното заедно с д-р Красимира Даскалова и с нейно авторско участие учебно помагало (сборник от статии) „Gendering Popular Culture: Perspectives from Eastern Europe and the West” (2012 г.); още един сборник статии, „Идентичности в преход: род, медии и популярна култура в България след 1989 г.“, също съставен от нея заедно с проф. Милена Кирова и отново включващ авторско участие; както и два тематични броя на международното научно списание „European Journal of Women’s Studies”, съставени в сътрудничество съответно с Ан Финикс и Барбара Айнхорн и озаглавени „Living in Translation: Voicing and Inscribing Women’s Lives and Practices”(Vol. 18, No. 4, November 2011) и “The New Europe: 25 Years after the Fall of the Wall” (Vol. 21, No. 4, November 2014). Към тези по-обемни публикации се прибавят и 21 студии и статии, поместени в академични издания в София, Букурещ, Лондон, Берлин, Амстердам, Мадрид, Париж, Ню Йорк и др.

Общите тематични направления, в които авторката разполага тази продукция, са: 1. Межкултурни контакти посредством театралната рецепция на американска драма в България; 2. Съвременна американска литература (продължение на изследването,

проведено в хабилитационния труд от 2007 г., с разширяване и обогатяване на материала и темата); 3. Съпоставителни културологични изследвания, фокусирани върху американската популярна култура; 4. Съпоставителни джендър изследвания (тясно свързани с американистичните работи). За широкия отзвук, на който се радват публикациите на д-р Славова, свидетелстват представените от нея 46 цитирания в научни източници у нас и в чужбина през обсъждания най-нов период.

Не бива да се оставя без внимание и преводаческата дейност на кандидатката, която допълва научно-изследователската ѝ работа в практически аспект. През последните няколко години тя е превела и публикувала от английски на български и от български на английски 6 книги по въпросите на театрознанието, културологията и по-специално популярната култура, много близки по тематика до научните ѝ изследвания и от голяма полза за нейната и на колегите ѝ преподавателска работа. С внушителния брой преведени от нея съвременни американски драми Славова се е утвърдила и като един от най-опитните преводачи на американска драма у нас. Същевременно тя съдейства чрез обратния превод от български на английски език за разпространение на постиженията на най-новата българска драма извън границите на страната.

Най-съсредоточено внимание сред новите публикации на изследователката, разбира се, заслужава нейната неотдавна отпечатана от издателство „Полис“ монография „Американската драма на българска сцена: театърът като превод на култури“. Този обемен труд си поставя за цел да систематизира и оцени цялостната театрална рецепция на американската драма на българска сцена, като се почне от нейните първи появи през 30-те години на XX век и се стигне до края на столетието с бегъл заключителен поглед и към последвалите го години. Поставя се въпросът за подбора на пиесите и неговатаменяща се мотивация, за фактическата реконструкция на американския драматургичен канон на българска почва. С особен интерес се изследват и вътрешните трансформации в така реципираните драми. Разбира се, цялото проучване се провежда предимно през призмата на оперативната театрална критика като източник на информация за постановките, техните концепции и въздействието им върху публиката. Заедно с множеството рецензии се обработват и театралните програми, журналистическите отзиви и др. Оглеждат се и някои по-обзорни критически представяния на съвременната американска драма с

публицистична или академична насоченост. Цялата тази екзегетика, която обкръжава, допълва и обосновава театралната практика, също е обект на внимателно вглеждане и оценка. Най-сетне, макар и не на последно по значение място, авторката обсъжда и качествата на използваните от театъра преводи на драматичните текстове и тяхната роля за изграждането на театралното събитие.

Изследването се развива в общи линии съобразно хронологията на историята на съвременната американска драма, както и тази на българската ѝ рецепция, които до голяма степен си съвпадат. Вниманието се насочва към най-значителните фигури на творци в тази история, които се оказват централни както в американския, така и в българския контекст. В поредица от глави обстойно се разглежда рецепцията на Юджин О'Нийл, Артър Милър, Тенеси Уилямс и Едуард Олби. В две по-кратки глави се представя и участието в българския рецепционен процес на автори с изострен социален критицизъм като Клифърд Одетс, Албърт Молц и особено Лилиан Хелман, както и на две особено популярни, по-скоро мелодраматични пиеси на Уилям Гибсън и Джайлс Купър (в преработката на Олби). Накрая се прави кратък обзор и на големия брой най-нови пиеси и автори, представени у нас през последните години.

Методът на изследване, както самата авторка посочва, е комплексен и черпи теоретичната си сила от областите на театрознанието, преводознанието и културологията, за да може да оцени цялото сложно монообразие и многоаспектност на рецепционния процес.

Особено много се разчита на теорията на културния превод, която предлага възможност за свързване на всички страни на изследването ведно. Проученият материал от режисьорски и критически публикации, медийни коментари и всякакви архивни документи е наистина внушителен. Д-р Славова демонстрира отлична запознатост с тази база, както и висока степен на професионална компетентност в боравенето с нея.

Представената от нея монография е първият опит да се обхване, подреди и осмисли цялостната българска рецепция на американската драма в продължение на около седем десетилетия. Няма съмнение, че нейният принос за нашата театрална и културна история е от първостепенно значение. Работата допринася много и за по-доброто опознаване на културното взаимодействие между САЩ и България, чието начало е тясно свързано с националното ни Възраждане и чието по-нататъшно развитие преминава през

драматичните трусове на политическите промени, за да търси новите си пътища в съвременната епоха.

Особено интересен дял на изследването е този, посветен на периода на „реалния социализъм” от 1944 до 1989 г., чието проучване впрочем обхваща по-голямата част от текста. Тук д-р Славова показва с многобройни убедителни примери как допуснатите от цензурата за превод и поставяне американски пиеси силно се трансформират, за да добият желаната почти изключително социологическа насоченост като творби, разобличаващи и заклеймяващи безчовечността на капиталистическото общество. От 70-те години нататък това често изопачаващо и обедняващо драматургичния материал преакцентирание според авторката постепенно се разколебава и смекчава, за да отстъпи място на засилен постановъчен, а и критически интерес към сложната художествена тъкан на пиесите и към тяхното задълбочено вглеждане в проблемите на съвременния човек. Този процес на либерализация и естетизация на дотогава прекалено тезисната рецепция е безспорен, но ясно разкритото от Славова разминаване в критическите оценки за българската постановка на „Всичко в градината” към средата на 70-те години у нас и в съседна Югославия свидетелства за това, че догматичното опростителство продължава да определя основни насоки на оперативната критика и в по-късно време. Във всеки случай развитията са противоречиви и несигурни.

Авторката с право говори за подмолното надлъгване между българския театър и идеологическото ръководство на тоталитарната държава през социалистическия период. Тя добре подчертава и двойствеността на критиката, която от една страна представя американските драматурзи като разобличители на американската действителност и следователно спътници на нашите социалистически реалисти, а от друга ги ругае за упадъчната им естетика. Не съм убеден обаче, че тази двойственост, както д-р Славова предполага, е средство за надлъгване с властта. Така или иначе монографията не предлага доказателства за нелоялност на критиците и рецензентите към политическото управление на страната, което ги храни и наставлява. Те са очевидно рупори на това управление и не отразяват нищо от отношението на публиката към театралната продукция. В тази работа не откривам сериозен опит за осветяване на реакциите на публиката по пряк или косвен начин. Единственото свидетелство за публичния интерес към една или друга постановка е

продължителността на живота на постановката, но тази продължителност в условията на тоталитаризма съвсем не зависеше еднозначно от интереса на зрителите, тъкмо напротив в много от случаите. Така че изводите за раздалечаване между официалната „институализирана” идеология и неинституализираната обществена среда за жалост остават в сферата на спекулацията. Те вероятно са верни по същество, но не са подкрепени от конкретен анализ и остават неубедителни. В това виждам известна слабост на иначе добре овладяната методология на труда.

Щеше да бъде полезно също да се изследват появите на „приятелски огън” в театралните представления – т.е. завоалирана критика на българската социалистическа действителност под прикритието на разобличение на капитализма. Това безусловно е правено, особено в Брежневата епоха, когато консумеризмът и алиенацията се подсказват неведнъж в българската литература и като отрицателни черти на нашето развитие. Такава индиректна („езоповска”) критика на българската реалност съм откривал още през 60-те години в своите изследвания на театралната рецепция на Шекспировата драма у нас. На нейните форми до голяма степен е посветена и общата ни с Бойка Соколова книга „Painting Shakespeare Red”, с която настоящата монография има не малко общо. Откривам подобни примери и в проучванията на редица колеги от бившите социалистически страни, извлечени от техния опит. Струва ми се, че по-зорко вглеждане в постановките с такава оптика би уплътнило някои от аспектите на изследването.

Въпреки тези забележки общите изводи от извършената работа са стойностни, полезни и добре обосновани. Авторката е показала ясно и е формулирала категорично принципната неспособност на тоталитаризма с неговата догматична идеология да оползотвори истинското богатство на съвременната американска драматургия. Този свръхцентрализиран обществен строй неизбежно изкривява и редуцира до тривиалност нейните ценности в процеса на държавно контролираната рецепция. Рязко се откроява и силовата наложеност на официалната идеология върху изкуството на социалистическия период, нейната чуждост на вътрешните нужди на това изкуство, която проличава в мигновената промяна на подхода след рухването на цензурата през 1989 г.

От цялостния анализ естествено и напълно убедително произтича направеното от д-р Славова заключение, че през един продължителен период от българската рецепционна

история подборът на американска драма за представяне в страната и подходът към нея се дължат не на естественото развитие на националния театър като изкуство, а главно на наложени отгоре (а в крайна сметка и отвън) политически и идеологически съображения.

Най-общият извод, извлечен от събрания и анализиран материал от този период, а и не само от него, е формулиран с пределна точност в заключителната глава на монографията. Ще си позволя да го цитирам дословно, защото не виждам какво може да се добави към него: „Американската драма през XX век има продуктивно въздействие върху българския театър и култура като цяло. На първо място тя обогатява българския репертоар, като въвежда нови значими теми, а също и усилва чувствителността в българското общество към важни политически въпроси като цената на компромисите и на свободата, прага на толерантността към различните, автономността на индивида и др. На второ място американската драма дава тласък на творческата кариера на редица български актьори чрез своите ярки и интересни образи... Със своята новаторска естетика и стилистично разнообразие тя обогатява творческия почерк на редица български режисьори, които остават трайно свързани с определени американски драматурзи... Не на последно място провокативният потенциал на американската драма отваря критически перспективи не само към универсалните проблеми на съвременното общество и на индивида, но и към собствените ни проблеми и кризи.”

Широката панорама на разгледаната дотук монография на д-р Славова се подготвя и подкрепя и от детайлното вглеждане в творчеството на включените в нея драматурзи и в представянето и осмислянето на това творчество у нас в статиите на авторката „The Critical Reception of Tennessee Williams in Bulgaria” (2012), “The Bulgarian Peregrinations of an American Classic: A *Streetcar Named Desire* Running in Three Translations” (2013), “Tennessee Williams on the Bulgarian Stage: Cold War Politics and Politics of Reception” (2014) и “Американската модерност и нейните отражения в театъра: Юджин О’Нийл на българска сцена” (под печат). Към тези публикации трябва да се прибавят и още няколко, които се фокусират върху най-нови явления в американската литература и тяхното отношение към проблемите на съвременния свят, включително и към нашата посткомунистическа реалност. Това са статиите за пиесите „Slavs” на Тони Кушнър и “I

Am My Own Wife” на Дуг Райт, както и обзорната „Посткомунистическият свят през

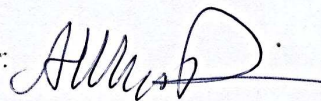
погледа на съвременната американска драма”. Ценни наблюдения се съдържат и в несвързаните с проблемите на драмата литературоведски статии за романите на Ева Хофман, Александър Хемон и Пол Остър.

Следя от години и многобройните изследвания на д-р Славова, свързани с представянето на рода в теоретичен и практически план. Отнасям се с уважение към тях. Известно ми е, че кандидатката е авторитетно име в областта на научната феминистика и има значителен принос за прилагането и развитието на нейната методология у нас. Но не смятам, че съм в състояние да преценявам в детайли достойнствата на тази част от нейната продукция. Впрочем трябва да отбележа, че интересите и компетентността на д-р Славова в тази област често проличават и в работата ѝ върху литературоведски и рецепционни теми и допринасят за осветяването и решаването на проблемите от нов, съвременен ъгъл.

Въз основа на всичко казано предлагам с увереност доц. д-р Корнелия Славова да бъде избрана за професор по американска култура и литература.

София, 19 май 2015 г.

Рецензент:

Проф. д-р Александър Шурбанов